

TÜRK ORDUSUNDA KÜNYE UYGULAMASINA İLİŞKİN İLK GİRİŞİMLER VE İLK KÜNYELERLE İLGİLİ KISA BİLGİLER*

*Burhan SAYILIR***

ÖZET

Savaşların sayıca yüksek askerle yapılması ve dar alanlarda çok fazla kayıplar verilmesi hayatını kaybeden askerlerin kimliklerinin belirlenmesini ve akıbetleriyle ilgili bilgi sahibi olunmasını zorlaştırmıştır. Avrupa ülkelerinde 20. Yüzyılın başlarında askerlerin kimliklerini içeren metal plakaların askerlerin boynuna takılması yöntemi yavaş yavaş başlamıştır. Türk ordusunda daha çok asker künyeleri birlik defterlerine kaydedilirdi. Bu defterler birlik sefere çıktığında birlikte beraber götürülür, askerın şehit, kayıp veya hastalıktan dolayı vefat etmesi halinde defterdeki askerle ilgili satıra bu bilgiler yazılırdı. Ancak çarpışmalar esnasında kayıp olan veya yaralı olarak ön hatlarda kalan askerlerle ilgili bilgiler sağlıklı olarak deftere kaydedilememekte ve bunlar daha çok akıbeti meçhul veya kayıp olarak kayda geçirilirlerdi. Balkan Savaşı'ndan sonra kumaş veya deri künyeler az sayıdaki askerın ceketlerinin iç kısımlarına dikilmeye başlanmıştır. Kimi askerlerin künyeleri ise birlik defterlerinde kayıtlı olduğu numara askerlerin ceketlerinin yakalarına dikilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Türk cephelelerinde kayıpların fazla olması askerlerin kimlik bilgilerinin belirlenmesini güçlendirmiştir. Şehit askerın ailelerine yapılacak olan yardımlarla ilgili de problem çıkaran bu durumun giderilmesi için 1915 yılı Eylül-Ekim aylarında metal künyelerin hazırlanarak askerlerin boyunlarına asılması yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama ile cephelelerde akıbeti meçhul veya kayıp olarak kayıtlara geçen askerlerin sayılarının azaltılması, şehit olmasına rağmen hakkında kayıp görüldüğü için ailelerin yardım alamamaların önüne geçilmesi, birliklerin kadrolarının tespit edilmesinin sağlanması düşünülmüştür. Künye kullanımının nedenleri arasında kuşkusuz en önemlisi şehit ailelerinin mağdur edilmemesiydi.

Anahtar Kelimeler: Türk Ordusu, Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale, Künye

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, E-mail: burhansayilir@yahoo.com

THE FIRST ATTEMPTSON THE USE OFIDENTITY TAGS IN TURKISH ARMY AND INFORMATION ABOUT THE EARLY IDENTITY TAGS

ABSTRACT

To keep accurate tally of the soldiers who have lost their lives in battles was problematic due to large numbers and great losses in limited spaces during the battles. In the beginning of 20 th century, metal name plates worn on the neck were commonly used in European armies while in the Turkish army, the identities were listed in troop records. These record books were taken to the front and martyrs, casualties and wounded were listed accordingly. But to keep an accurate tally of the wounded or dead in the frontline was problematic and they were generally listed merely as casualties. But after Balkan Wars, name plates made of fabric or leather were started to be sewed in the interior of uniforms or the identity numbers given to each soldier in troop records were attached to the uniform collars. In the First World War, due to the large number of losses, problems occured in keeping records of soldiers who were martried and thus distributing aid to their families, therefore neck worn metal name plates were prepared in September-October 1915. With the use of name tags, it was aimed to identify the size of the troops, to decrease the numbers listed merely as casualties and thus providing aid to the families of whom were indeed martyried in the battles. The main objective of using the name tags was undoubtedly preventing the unjust treatment to the families.

Key Words: Turkish Army, World War I, Çanakkale, Identity Disc/Metal Plate

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Türk Ordusu'nda künye uygulaması yoktu. Aslında sadece Türk Ordusu'nda değil Avrupa ordularında da künye uygulaması yoktu. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupalı Devletlerin ordularında künye uygulanmasına başlanmıştı. Türk Ordusu'nda ise askerlerin kimlikleri, geldikleri yerin askerlik şubesi kayıtları ve buldukları birlik defterlerine kaydedilirdi. Ancak bu sistem savaş sırasında ciddi problemler yaratmaktaydı. Özellikle Balkan Savaşı'nda, savaşın yoğun dönemlerinde askerler birliklerini kaybetmiş, hastaneye giden askerlerle ilgili sağlıklı bilgi alınması mümkün olmamıştı. Bu nedenle askerlerin kimliklerini belirlemekte ve asker aileleriyle ilgili işlemlerde ciddi sıkıntılar yaşanmıştı. Özellikle Çanakkale Savaşı'nın ilk devresinde yoğun çarpışmalarda şehit olanların kimliklerini tespit etmek ve yaralı olarak hastaneye gelip hastanelerde şehit olan askerlerin bilgilerine ulaşmak ciddi anlamda sıkıntı yaratmıştı. Bu hem şehit askerlerin kimliklerinin tespitinde hem de geride kalan eş ve çocukları ile ilgili işlemlerin yapılmasında zorluklar yaratmaktaydı. Bu zorlukların aşılması için askerlerin askerlik şube kayıtlarının ve birlik defterlerinin çok iyi tutulması ve eğer bir asker başka bir birliğe gittiyse her iki birliğinde de bu bilgilere yer verilmesi bizzat Enver Paşa tarafından birliklere yazılan yazılarla özellikle vurgulanmıştı.

Çanakkale Savaşı'nın başında bir başka uygulama, künye sisteminin ilk halinin, yaygın olmasa da, kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Genelde deri veya kumaş üzerine basılan künye bilgileri askerlerin ceketlerinin iç kısmına dikilmesi suretiyle, herhangi bir durumda askerin kimliğinin tespitinin kolaylaştırılması düşünülmüştü. Ancak şehit olan askerlerin elbiselerinin diğer askerler tarafından alınması ile elbiselere dikili olan künyelerin sağa sola atıldığı veya ortadan

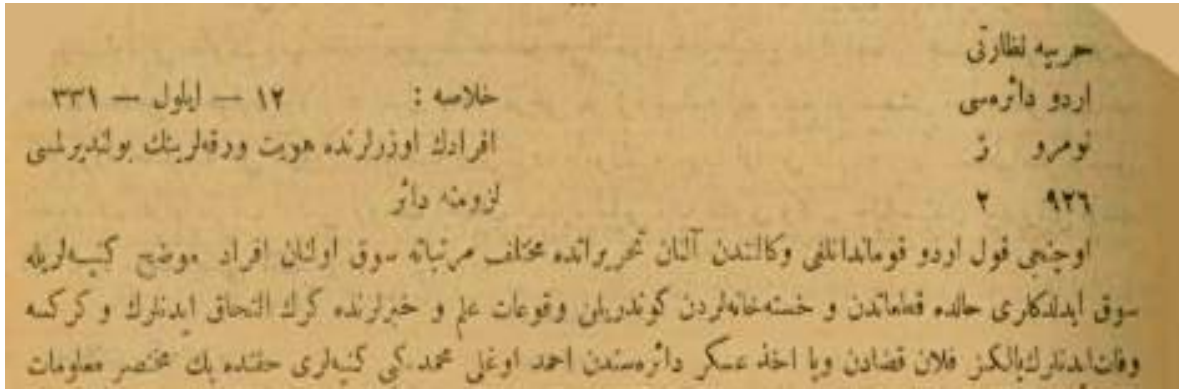
Turkish Studies

*International PeriodicalFortheLanguages, LiteratureandHistoryofTurkishorTurkic
Volume 8/7 Summer 2013*

kaybedildiği görülmüştü.¹ Ayrıca özellikle bulaşıcı hastalıklar nedeniyle hastanelere gelen askerlerin elbiselerinin yakılması söz konusu idi. Bu yakılma işlemi sırasında elbiselerle birlikte deri veya kumaş künyeler de yanıp gidiyordu. Bu nedenle 3. Kolordu Komutanlığı konuyla ilgili şikâyetlerini başkomutanlığa bildirmişti. Bunun üzerine Başkomutanlık tarafından günümüz Türk ordusunda künyelerine yakın bir dizayn ile metal bir künye tasarlanarak tüm askeri birliklere bu örnekler gönderilmişti. Hazırlanan künye, yabancı ordularda uygulanmaya başlanan metal künyeler örnek alınarak yapılmıştı.

Harbiye Nezareti hazırlanan yeni künyelerle ilgili olarak 26 Eylül 1915'te birliklere gönderdiği yazıda durumu net bir şekilde açıklamıştı. Künye kullanımı ile ilgili geniş bilgiler içeren bu yazı şu şekildedir:

“Harbiye Nezareti Ordu Dairesi

Tarih: 13 Eylül 1331 (26 Eylül 1915)

Numara: 926/2

Konu: Efradın Üzerlerinde Hüviyet Varakalarının Bulundurulması Lüzumuna Dair

Üçüncü Kolordu Kumandanlığı Vekâleti'nden alınan tahriratta muhtelif mertebâta sevk olunan efradımuvazzah künyeleriyle sevk edildikleri halde, kıtaattan ve hastanelerden gönderilen vukuat ilmühaberlerinde gerek iltihak edenlerin ve gerekse vefat edenlerin yalnız filan kazadan veya ahz-ı asker dairesinden Ahmet oğlu Mehmet gibi künyeleri hakkında pek muhtasar-ı malumat verilmekte olup halbuki bir şube mıntikasında veya karye dâhilinde aynı isimde pek çok efrad bulunduğu cihetle vukuat-ı kaydiye ifa edilememekte ve kıtaattan hastanelere vürud eden mecruhin ve zuafanınmuvazzah künyeleri ve üzerlerinde hüviyet varakaları mevcut olmamasından dolayı, bunların ifadelerine müracaat-ı mecburiyet hâsıl olmakta ve esna-i rahta vefat edenlerin de hüviyetleri meçhul kalmakta olduğundan bahis şikâyet edilmektedir. Binaenaleyh bu gibi mahzurun ref' ve izalesi maksadına müstenid olan tebligat-ı sabıka ahkâmının tamamen tatbik ve ifasına hemişe itina ve kıtaata vürud eden efrad muayene edilerek üzerlerinde hüviyet varakası olmayanların mensup oldukları ahz-ı asker şubelerinden talep edilmesi ve bilhassa hastanelere izam edilen efrad hakkında bu hususa son derece riayet ve hastanelerden ahz-ı asker şubesine gönderilen vukuat ilmühaberlerindeki künyelerin tafsilat-ı lazıme camii' olmasına dikkat olunması matlubdur.”²

¹ Cephedeki askerlerin giysilerinin durumu ve sağlık şartları ile ilgili olarak, bkz. Burhan Sayılır, **Çanakkale Kara Savaşları Öncesi ve Sırasında Psikolojik Harekât Faaliyetleri, Askerlerin Psikolojileri ve İçinde Buldukları Koşullar**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005

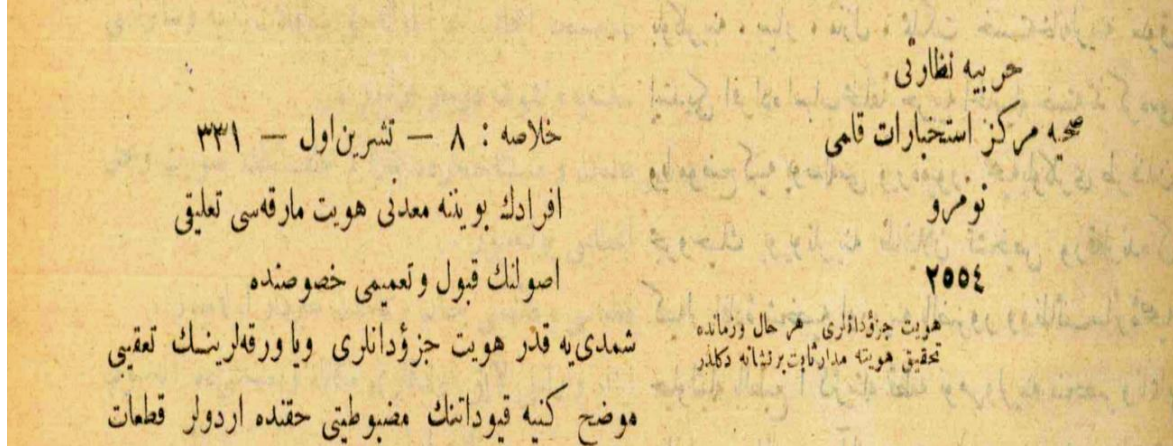
² Ordu Emirnamesi, 1 Teşrin-i Evvel 1331, S. 17, s. 335.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Bunun üzerine Harbiye Nezareti Sıhhiye Merkez İstihbarat Kaleminden yazılan 2554 numaralı yazı ile askerlerin boynuna asılacak künyelerin şekil ve içeriğini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

“Harbiye Nezâreti

Sıhhiye Merkez İstihbarat Kalem

Tarih: 8 Teşrin-i Evvel 331 (21 Ekim 1915)

Numara: 2554

Konu: Efradın Boynunda Madeni Hüviyet Markası Taliki Usulünün Kabul ve Tamimi Hususunda

Şimdiye kadar hüviyet cüzdanları veya varakalarının takibi muvazzah künye kuyudatının mazbutiyeti hakkında ordular kıtaat-ı muhtelifesine hastanelere verilen evamir-i akideye ve hastanelerce dahi icra edilmekte olan tahrirat ve takibata rağmen, muhtelif ordulardaki zayıttan hüviyeti meçhul kalan efradın adedi binleri tecavüz etti. Bittabi bu kadar efrad ailesinin hukuku da rehin-i ziya' kaldı.

Kül-i yevm cereyan eden muamelat içinde sıhhiye bölüklerinin, hastanelerin, sevk mecruhîn ve merza komisyonlarının kıtaattan, kıtaatın ahz-ı asker memurlukları ve depo taburlarından ve ahz-ı asker memurluklarının da müteakiben bütün bunlardan şikâyet ettikleri görülmektedir.

Her iki seferberlikte ahz-ı asker şubatının silâhına alınan efrada verebildiği hüviyet cüzdanı veya varakalarından muntazır olan faide istihsal olunamadı. Efradın depo taburlarına ve depo taburlarından kıtaat mertebesine sevk ve tevzilerinde ekseriyetle bir nüsha olarak tanzim olunabilenmuvazzah künye defterleri tesadüfen ilk gittiği kıtada kaldı. Diğer kıtaat, aldığı efrad künyelerini ifade-i şifahiyeleri üzerine heman ekseriyetle yanlış olarak zapt ve kayd edebildiler veya hiç edemediler. Meydan-ı harpte yekdiğerini ikmale mecbur olan kıtaat, efradını künye defterleriyle beraber veremedi. Harbin icabatına göre seri ve mübrem ihtiyaç üzerine kıtaattan kıtaata bilakaydve tahrir kitleten sevk olunup, esna-i muharebede mecruh veya şehit olan ismi ve künyeleri bilahire iltihak etmiş olduğu kıtaatça malum olamayan ve bu suretle ordudaki nisbeti bile tayin olunamayan efradın geçen harpte sayısız yekûnlara balığ olan adedi, bu harpte de kabarmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

1) Meydan-ı harpte bulunan kıtaat, görevde bıraktığı sıhhiye bölüklerine, seyyar, menzil, memleket hastanelerine sevk ettiği efrada esbab-ı muhtelif-i harbiye ilcasıyla hasta tezkiresi veya muvazzah künye pusulası veremiyor. Sıhhiye bölükleri tarafından mecruhın boyunlarına takılan teşhis varakalarındaki künyeler ifade-i şahsiye üzerine bizzarur ve vezaif-i saire-i sıhhiye hayluletiyle bittabi ekseriyetle kıta numaralarına münhasır ve natamam bırakılıyor. İfadesi alınamayacak derecede bihuş veya şehit düşmüş olanların hiçbir tarafça tahkik-i hüviyetine imkân olmuyor. Bundan anlaşılıyor ki, kıymetini bilmediklerinden dolayı mecburi veya gayri mecburi hâlât içinde daima ihmal ve zayi ettikleri hüviyet cüzdanları, hüviyet varakaları onların nezdlerinde her zaman için ve her mevkide hüviyetlerini tayine medar, sabit-i nişane olamıyor.

2) Efradın ahz-ı asker şubatından kıtaata ve kıtaattan kıtaata, kıtaattan sıhhiye bölüklerine ve hastanelere sevklerinde verilen künye defterleri ekseriyetle yanlış, noksan oluyor veya yek defter halinde olduğundan efradın taksim ve tevzi edildiği her kıta veya hastanece kabil-i istifade bulunmuyor.

3) Kıtaat meydan-ı harpten geriye, sıhhiye bölüklerine, hastanelere, sevk mecruhın ve merza komisyonlarına sevk ettiği mecruhın ve merzasının ellerine ahval ve ilcaat-ı harbiye sebebiyle hasta tezkiresi veya adama başına muvazzah künye pusulası veremiyor.

4) Efradın ifade-i şifahiyesi üzerine tutulan kıta numaraları ve ahz-ı asker şubatinca elzem olan memleket, karye isimleri ve tarih-i tevellüdlere bilinmemekten veya fena telaffuzlarından dolayı daima hatalı ve merkumunun ordudaki nisbetinin, memleketteki hüviyetinin tahkikine gayri-salih bulunuyor.

5) Meydan-ı harpte ve geriye esna-i sevkte şehit düşenlerin hüviyeti büyük oranda meçhul kalıyor.

6) Aynı hâlâtın hatta zabitan için de vaki olduğu görülüyor.

7) Bu suretle şüheda ve müteveffayın-i mumiileyhim ve merkumunun devair-i aidesince icabı icra olunacak malumat-ı zatiyye vesairesi sekteye ve teşevvüşe duçar oluyor.

a) Kıtaat ve hastanelerde müterakim-i muhallefatinin suret ve mahal-i itası bulunamıyor.

b) Kıtaat ve ailesi hayat ve mematından haberdar olamıyor.

c) Eytam ve eramile layık oldukları mükâfatı ve maaşı da alamayıp duçar-ı ziyk ve sefalet oluyor.

d) Eytam hukuk-u irsiyesinden, eramil hukuk-u şerriyesinden mahrum kalıyor. Meçhul zaiyatın bıraktığı zarar geride kalan çocukların ahval-i iktisadiye ve ictimaiyesinin tezelzüllü kadınların lüzumsuz yere ayakları bağlı kalmasından dolayı izdivaç ve tenasülün durgunluğu

ve suretle noksan nüfusun temadisi suretiyle birkaç misline balığ oluyor. Binaaleyh geçen Balkan Harbi esnasında ve bu 1330 seferberliği ibtidasında şifahen ve tahriren makamat ve devair-i aidesine beyan kılındığı üzere seferberlikte umum zabitan ve efradın nezdlerine yıpranmaz, yırtılmaz, su ile ıslanmaz, şekli sabit kalır, yazısı daima okunur, mahkûk birer madeni hüviyet markası bulundurulması zaruridir. Şöyle ki:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

1) Efradın ahz-ı asker şubatından bede ile depo taburlarına ve buradan kıtaat-ı mertebeye, kıtaattan sıhhiye bölüklerine, hastanelere ve hastanelerden kıtaata veya memleketlerine esna-i sevklerinde gaib ve uğrayacakları bu muhtelif merahlil-i askeriyede esbab-ı muhtelif zayı olabileceklerine nazaran hüviyet markalarının ilk mahal-i tevzii ve itasının bunları taht-ı silaha alan ve tahkik hüviyetleriyle en ziyade alakadar olan ahz-ı asker şubatı olması la-beddir.

2) İngiliz üserası nezdinde bulunan ve şekil 1’de irae olunan madeni markanın şekil ve hacmi ve bir kaytan vasıtasıyla çıplak deri üzerine boyuna taliki pek muvaffaktır. [zira elbise ve çamaşır köşelerine iliklerine dikilen mürekkep veya boya ile muharrer kağıt bez, meşin levhaların kaffesi mürur-ı zaman ile ve merbut bulunduğu elbise ile beraber silinip yıpranıp zayı olmaya veya şühedanın elbisesini alan diğerleri yedinde imha edilmeye mahkum kalıyor. Elbisenin ne tarafında dikili veya ilişik olduğu bilinmediğinden dolayı ahval-i müstacelede aranıp bulunamıyor.]

3) İşbu markaların aşağı tarafına evvela ahz-ı asker şubesi ismiyle bunun zirine şube esas defterinde her neferin aldığı esas numara damgalanmalıdır ve işbu markanın neye yaradığı, kıymet ve ehemmiyeti ne olduğu ahz-ı asker şubesinde bir divan-ı mahsus ile efrada tarif ve telkin edilmelidir.

4) Efradın kıtaat mertebesine vusuluyla beraber kıtaca markadaki ahz-ı asker şubesi damgası fevkine sağ başa “piyade, topçu, süvari, makineli tüfek, nakliye-i muharebe...ilh”, gibi mensup olduğu sınıf işareti vaz’ olunduktan sonra sıra ile alay, tabur, bölük numaraları basılmalıdır. Sınıf işareti olmak üzere “piyade, topçu, nakliye, süvari, muhabere, ... ilh”, işaret-i muhtasara ikame edilebilir.

5) Bir kıtadan diğer kıtaya nakil olunan efradın hüviyet markasının kıta numarası fevkine hemen ikinci kıtanın numarası da damgalanmalıdır. İşbu usulün salamet-i vaz’ ve idaresi iki mühim esasın vücuduna bağlıdır.

Birincisi: Ahz-ı asker şubatında esas defterleri kuyudatının kemal-i sıhhati ve gerek kur’a, gerek ikmal efradının alacakları esas numaraların kemal-i intizamı, markaların kemal-i dikkat ve ehemmiyetle tanzim ve sahiplerine tevzii.

İkincisi: Efradın sevklerinden evvel şubat-ı aidesince markaların ikmal edilip edilmemiş, sahiplerini bulup bulmamış olduğunun teftiş, iltihak ettikleri kıtaat bölük zabitanınca her neferin markasının ve markasındaki ahz-ı asker şubesi ismiyle esas numarasının ve sınıfı ismi ile alay, tabur, bölük numaralarının mevcut ve okunaklı olup olmadığının evkat-ı muayenede vâki yoklamalarla mükerreren teftiş ve takibi.

Mariz veya mecruh olarak gittikleri sıhhiye bölükleri ve hastanelerce dahi neferin künyesi alınmazdan evvel işbu markanın taharri ve üzerindeki ahz-ı asker ismi esas numarası ile sınıfının ve kıta numarasının zabt-ı kaydı ve üzerinde markası bulunamayan efradın kıtasıyla muvazzah künyesinin hemen merci-i aidesine itası. Kuyudat-ı salifenin bundan böyle taht-ı silaha alınacak efrad hakkında caygir olabileceği tabi olup elyevmsilah altında ve darülharplerde bulunanlar için tekiden emir ve tamimi ve bilcümle kıtaat kumandanlıklarınca takibi icab eden mevadbervech-i atidir.

6) Elyevm muhtelif ordularda taht-ı silahta bulunan efradın mensup oldukları kıtaat kumandanlıklarınca hüviyet cüzdanlarının veya varakalarının ikmali.

7) 17 nci Alay’ın 1 inci Taburu’nun bir kıtası elde edilip

Turkish Studies

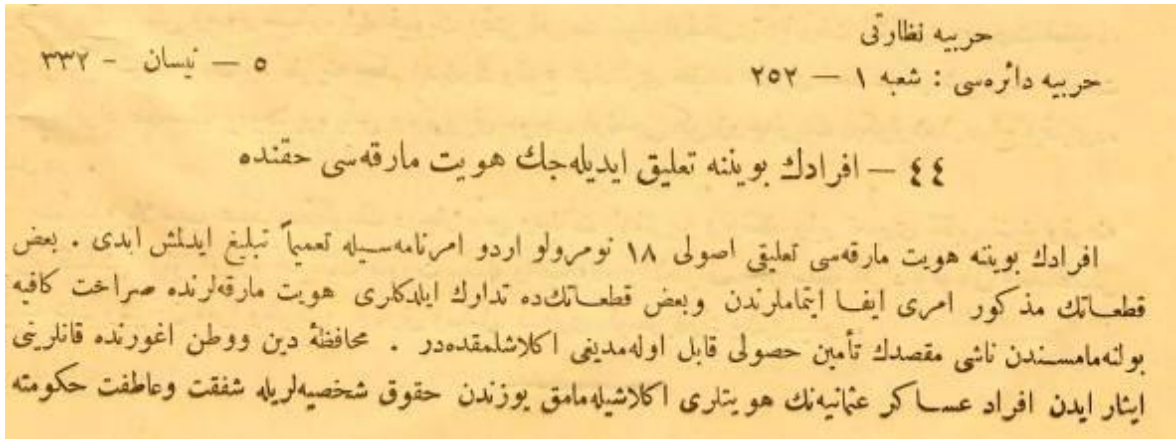
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

şekil 2 irae edilen markası gibi efradın boynlarına hiç olmazsa ordudaki nisbetleri muayyen olmak üzere alay, tabur, bölük numaralarıyla bunların başına bir de, “piyade, topçu, süvari, makineli tüfenk ...” gibi sınıf işareti ve zirine ismi ile tevellüd tarihini mahkûk birer kemik yahut teneke veya haşebi levha veyahut yağlı mürekkebe ile muvazzah künyesi muharrer birer meşin parçası buda mümkün olamadığı surette sağlamca bir kâğıda yazılmış ve gayr-i kabil nüfuz birer muşamba veya kumaşa sarılıp dikilmiş, birer hüviyet nüshası “muskası” taliki.

8) Her kıtanın mevki ve hale göre tedarik edebileceği işbu hüviyet markası veya nüshasının bölük zabitanınca evkat-ı muayenede teftiş ve takibi ve “hüviyet nişanesi olmayarak hastanede vefat eden veya meydan-i harpte şehit olan bir neferin kim olduğu bilinemeyeceğinden dolayı hukuk-u şahsiyesi ve eytam ve eramilinin hukuk-u irsiyesigaib olacağıının” usulüyle biltefhim bunun kıymet ve ehemmiyetinin layıkıyla efrada telkini matlubdur.”³

Sayırsız şifahi ve yazılı uyarılara rağmen aynı sorunların devam ettiğini gören Harbiye Nezareti 18 Nisan 1916’da bir tamim daha yayımlayarak, bir kez daha tüm ilgililerin dikkati çekilip, konu ile ilgili hassas davranılması istenmekteydi. Bu tamimde ayrıca künye uygulamasının ciddiyetle uygulanmasının amaçlarından birinin de şehit olan askerlerin geride kalanlarının hukuki

olarak zarara uğramamalarının olduğu açık bir dille vurgulanmıştır.

“Harbiye Nezareti

Harbiye Dairesi

1. Şube

Numara: 252

Tarih: 5 Nisan 1332

Konu: Efradın Boynuna Taalluk Edilecek Hüviyet Markası Hakkında

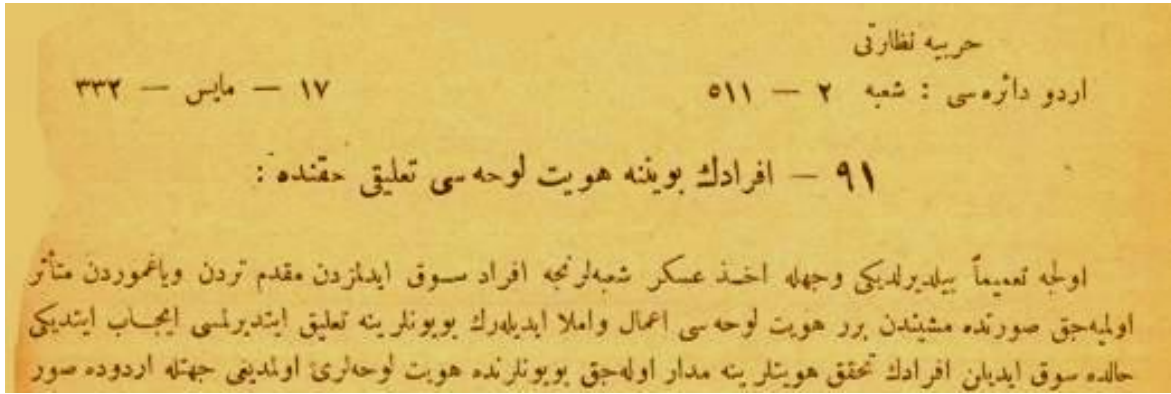
Efradın boynuna hüviyet markası taalluku usulu 17 numaralı Ordu Emirnamesi ile tamimen tebliğ edilmiş idi. Bazı kıtaatın mezkur emri ifa etmemelerinden ve bazı kıtaatın da tedarik eyledikleri hüviyet markalarında serahat-i kafiye bulunmamasından naşi maksadın temin-i husulü kabil olmadığı anlaşılmaktadır. Muhafaza-i din ve vatan uğrunda kanlarını isâr eden efrad-i asakir-i Osmaniye'nin hüviyetleri anlaşılammak yüzünden hukuk-ı şahsiyeleriyle şefkat ve atufet-i

³ Ordu Emirnamesi, 15 Teşrin-i Evvel 1331, S. 18, s. 343-347.

hükümete terk ve tevdi eyledikleri eytam ve eramilinin hukuk-ı irsiyelerinin ziya' uğrayacağı derkar bulunmakta mezkur emrin harfiyen tatbik mündericatu matlubtur."⁴

Bu tamiminden kısa süre sonra, yaklaşık bir ay sonra 30 Mayıs 1916'da, Harbiye Nezareti Ordu Dairesi 2. Şube'den 511 numaralı bir yazı daha yazılarak askeri birliklere durumun ciddiyetini tam olarak anlatmak istemiş ve ilgililerin daha dikkatli davranmalarının gereği vurgulanmıştır.

Yine bu tamimde de askerlerin kimliklerinin belirlenmesinin hem kendi hukuki haklarının hem de eşi ve çocuklarının hukuki haklarının verilmesi açısından çok önemli olduğu açık bir şekilde vurgulanmış ve yine ilgili memurların ve görevlilerin dikkatleri çekilmişti.

“Harbiye Nezareti

Ordu Dairesi

2. Şube

Numara: 511

Tarih: 17 Mayıs 1332

Konu: Efradın Boynuna Hüviyet Levhası Taalluku Hakkında

Evvelce tamimen bildirildiği vechleahz-ı asker şubelerince efrad sevk edilmezden makdem, terden veya gamrdanmütessir olmayacak surette meşinden birer hüviyet levhası imal ve imla edilerek boyunlarına taalluk ettirilmesi icap ettiği halde sevk edilen efradın tahkik-i hüviyetlerine medar olacak, boyunlarında hüviyet levhaları olmadığı cihetle orduda sur-ı muhtelifle ile zayı olup kıtaat ve hastanelerle ahz-ı asker şubabatı beyinde birçok muhaberat ve muamelat cereyan ettiği halde hüviyetleri tahkik edemeyen efradın miktarı günden güne tazayid etmekte olduğu görülmektedir. Zayı olan efradın gerek kayıtlarının terkinin gerek ailesinin haberdar olmaları son derece matlub mültezim olduğundan bervech-i muharrer hüviyet levhalarının efradın sevkinden evvel behemehal boyunlarına taalluku ve zayı edilmemesinin de ayrıca tembihi lazımdır. Bu hususta lakayd kalan memurînimateallakasasının mesul edilmeleri makarr bulunmakla bu hususa lazımı gibi itina edilmesi muktezidir."⁵

⁴ Ordu Emirnemesi, 15 Nisan 1332, S. 39, s. 39

⁵ Ordu Emirnemesi, 31 Mayıs 1332, S. 76, s. 76

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Çanakkale Savaşı'nda yer alan birliklerdeki askerlerin deri, kumaş gibi malzemelerin yanında metalden de yapılmış künyeler kullanıldığı görülmektedir. Aşağıdaki künye, 72. Alay'a bağlı [tabur adı yazılmamış] 10. Bölük'ten 408 nolu askere ait bir künyedir. Künyede geçen 408 numara, askerlik şubesinden askerlere verilen veya askerinin birlik defterindeki kayıtlı numarasıdır. Defterlerde bu numaranın karşısında askerle ilgili, baba adı, memleketi, doğum tarihi gibi askerinin şehit, yaralanma, esir veya kayıp olmasında kendisi ve ailesi ile ilgili kanuni ve hukuki işlemlerde kullanılacak kimlik belirleyici bilgiler bulunmaktadır.⁶

Çanakkale Savaşı'nda yer alan askerlerin bazıları künyeleri kendilerini değişik şekillerde yapmıştır. Bunlardan en ilginç, 1887'de İstanbul Fatih'te Fazıl Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen, Çanakkale Savaşı'nda 29. Alay 2. Tabur 8. Bölük'te üsteğmen olarak savaşan Ahmet Memduh Efendi'nin kendi yaptığı künyedir.⁷ Ahmet Memduh Efendi 15 Ekim 1915'te Bölük merkezinde şehit olmuştur. Üsteğmen Ahmet Memduh Efendi'nin kendi yaptığı künye kalp şeklindedir. Künyenin üzerinde şu bilgiler bulunmaktadır:⁸

4. Kolordu 3. Fırka [Tümen]

29. Alay 2. Tabur 4. Bölük,

Mülazım-ı Evvel [Üsteğmen]

Fazıl Efendi Oğlu Memduh Efendi

Fatih

D. Tarihi: 303 [1887]

Duhulü: 1319 [1903]⁹

Nasbı: 14 Nisan 1327 [27 Nisan 1911]¹⁰

35. Alay'a bağlı 1. Tabur 1. Bölük'ten 17 numaralı askere ait olan aşağıdaki künye, muhtemelen askerinin kendisi tarafından yapılan bir künye görünümündedir.¹¹ Yine bu künyede geçen 17 numaranın karşılığı bilgiler ilgili askerlik şubesi defterleri veya birlik defterlerinde yer almaktadır. Bu

künyenin sahibi olan asker de Çanakkale Savaşı'nda savaşmıştır. Ancak şehit mi, yaralı mı, sağ olup başka cephelerde de savaştı mı sorularına cevap vermek oldukça zordur.

Elimizdeki örneklerden birisi de özel birlik olarak bilinen Şimendifer Alayı, 8. Bölük'ten 670 nolu askere ait bir künyedir. Bu künyenin daha düzgün ve daha fabrikasyon olduğunu

⁶ Bu künyenin orijinali Çanakkale Özel Seddülbahir Müzesi'nde sergilenmektedir.

⁷ Burhan Sayılır, **Tarihe Sığmayanlar: Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları**, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.

⁸ [] işareti içindeki bilgiler yazar tarafından eklenmiştir; Fotoğraf, Burhan Sayılır Arşivinden.

⁹ Harp Okulu'na giriş tarihidir.

¹⁰ En son terfi ettiği tarihtir. (Üsteğmenliğe terfi tarihi)

¹¹ Bu künyenin orijinali Çanakkale Özel Seddülbahir Müzesi'nde sergilenmektedir.

Turkish Studies

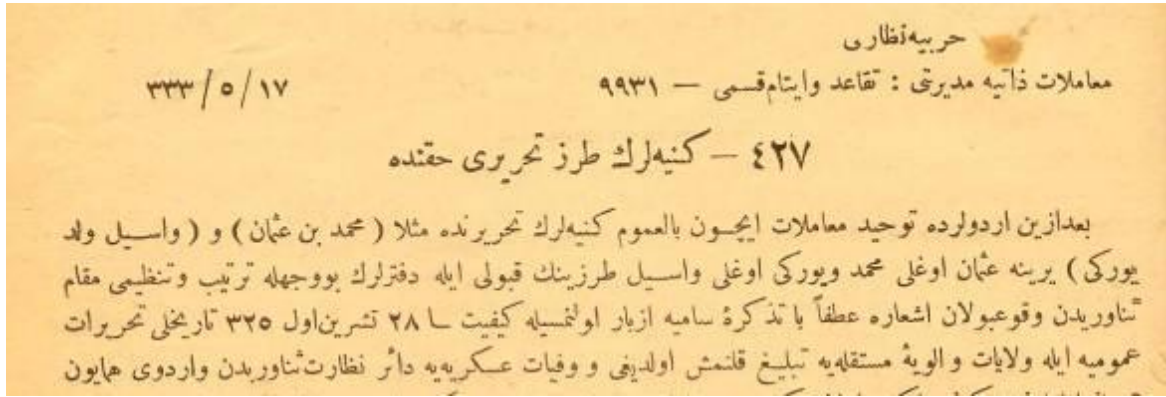
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

söylemek mümkündür. Üst kısmındaki delik vasıtasıyla bir iple boyna asılması oldukça kolay ve kullanışlı görülmektedir. Hatta aşağıdaki İtilaf Devletleri askerlerine ait künyelerden çok daha profesyonel yapıldığı görülmektedir.¹²

Bir başka künye örneği de 77. Alay'ın 1. Taburu'nun 3. Bölüğü'nün 801 numaralı askere ait künye örneğidir. Diktörtgen metal levhadan yapılmış olan künyenin kenarları ovalleştirilmiş ve boyna takılması için de bir delik açılmıştır. Künye deriden veya ipten oluşan bir askı ile boyna asılmaktadır.

Künyelerin büyük bir kısmında ad ve baba adı bulunmazken, bir kısmında askerin adı ve babasının adı yazılmaktadır. Hem künyelerde hem de künyedeki nymaranın karşılığı olarak birlik defterine düşülen kayıta yer alan ifadelerin bazıları da değiştirilmiş ve bir dil birliği sağlanmaya çalışılmıştır. 30 Temmuz 1917'de Harbiye Nezareti Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti, Tekaüd ve Eytam Kısmının 9931 numaralı yazı ile, Türk ordusundaki künyelerde "Ahmet bin Mehmet" şeklindeki ifade Türkçeleştirilerek "Ahmet oğlu Mehmet" şeklinde kullanılması bütün birliklere bildirilmiştir.¹³

"Harbiye Nezareti

Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti,

Tekaüd ve Eytam Kısmı

Numara: 9931/Tarih: 17-05-1333

Konu: Künyelerin Tarz-ı Tahriri Hakkında

Badezin ordularda tevhid-i malumat için bilumum künyelerin tahririnde mesela (Mehmet bin Osman) ve (Vasilveled Yorgi) yerine (Osman oğlu Mehmet) ve (Yorgi oğlu Vasil) tarzının kabulü ile defterlerin bu vechle tertip ve tanzimi makam-ı senaveridenvukubulan işara atfen bit-tezkere-i samiyeizbar olunmasıyla keyfiyet fi 28 Teşrin-i Evvel 1325 tarihli tahrirat-ı umumiye ile vilayat-ı valviye-i müstakeleyetebliğ kılınmış olduğu ve vefiyat-ı askeriyye dair nezaret-i senaveriden ve ordu-yuhumayun kumandanlıklarından gönderilmekte olan künye pusulalarında ve

¹² Bu künyenin orijinali Çanakkale Özel Seddülbahir Müzesi'nde sergilenmektedir.

¹³ Ordu Emimamesi, 1 Temmuz 1333, S. 57, s. 329

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

bazı malumat-ı askeriye isti'lamatında usul-ı atikavechle (Mehmet bin Osman) ve Vasilveled Yorgi) suretinde yazılmakla beraber şöretleri dahi gösterilmediğinden naşi alelekser sicil nüfus kayıtları bulunmamakta ve birçok yanlışlık vuku'a gelmekte bulunduğu Dahiliye Nezaret-i celilesindenbatezkerebildirilmiştir. Binâenaleyhba'demaolvechle ifa-yı muamele olunması hususunun icab edenlere ta'mimenizbarı."

Sonuç olarak, Türk ordusunda künye kullanımı Birinci Dünya Savaşı'nda başlamıştır. Künye Kullanımının bir zorunluluk haline gelmesinde Çanakkale Savaşı'nın çok büyük etkisi vardır. Zayiat sayılarının çok yüksek olması, hastaneye gelen askerlerin kimliklerinin belirlenmesinde karşılaşılan zorluklar, şehit olan askerlerin aileleri ile ilgili kanunu ve hukuki işlemlerin yapılmasındaki aksamalar, künye kullanımı bir zorunluluk haline getirmiştir. Her ne kadar başlangıçta aksaklıklar ve ihmaller olsa da bugün Türk ordusunun kullandığı künyelerin başlangıç noktası Birinci Dünya Savaşı'ndaki uygulamalardır.

KAYNAKÇA

SAYILIR, Burhan, **Çanakkale Kara Savaşları Öncesi ve Sırasında Psikolojik Harekât Faaliyetleri, Askerlerin Psikolojileri ve İçinde Buldukları Koşullar**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005

SAYILIR, Burhan, **Tarihe Sığmayanlar: Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları**, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.

Çanakkale Özel Seddülbahir Müzesi

Ordu Emirnamesi, 1 Temmuz 1333, S. 57

Ordu Emirnamesi, 1 Teşrin-i Evvel 1331, S. 17

Ordu Emirnamesi, 15 Teşrin-i Evvel 1331, S. 18

Ordu Emirnamesi, 1 Temmuz 1333, S. 57

Ordu Emirnamesi, 15 Nisan 1332, S. 39

Ordu Emirnamesi, 31 Mayıs 1332, S. 76

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

